

לומדים ביחד

רע מנעוריו? // טבע האדם בעין יהודית

שיעור אירועי האלימות בבתי ספר בישראל גבוה משמעותית מיתר מדינות ה-OECD: כך עולה מדו"ח המחקר הבינלאומי "טאליס" של הארגון לשיתוף פעולה ופיתוח כלכלי (OECD) שהתפרסם אשתקד. על פי הדו"ח, 26% מן המורים בכיתות ז'-ט' בארץ והמנהלים דיווחו על "איומים או אלימות מילולית בקרב תלמידים", ו-13% מהם דיווחו על "אלימות בין תלמידים המובילה לפגיעה פיזית". המורים והמנהלים בישראל מדווחים על אלימות חמורה במוסדות החינוך פי 6 ויותר מאשר הממוצע במדינות ה-OECD. על פי סקר ארגון המורים שפורסם בתחילת שנת הלימודים ונערך בקרב 400 מורים, עולה כי 54% מהם דיווחו כי חוו אלימות מסוגים שונים בשנת הלימודים שחלפה. 76% דיווחו על "חוצפה וסירוב לקיים הוראות מצד תלמידים". על פי הסקר, בסך הכול 87% מהמורים דיווחו כי חוו סוג כלשהו של אלימות בבית הספר או היו עדים לה. [פורסם בווינט ב-6.19]

שאלת טבעו הבסיסי של האדם הייתה שנויה במחלוקת גדולה בין חכמי ישראל וגם בין חכמי אומות העולם. זוהי אחת השאלות המכריעות והחשובות ביותר בעולמנו הפנימי. מה היא נטייתו הטבעית של האדם? האם האדם הוא טוב מיסודו או מושחת ואנוכי? הנתונים מלמעלה מראים שלפעמים כל מה שצריך כדי לגרום לנוער "להוציא החוצה" את הרע שבהם, זה פשוט – כלום! רק שלח אותם לבית הספר, וכל ה"רע" שבפנים כבר יצא החוצה. האומנם כך הם הדברים? האומנם הנוער באמת רע? על כך ביחידה הבאה.

1

פרשת בראשית מסתיימת בהערכה פסימית מאוד של אלוקים בנוגע לבני האדם.

ספר בראשית, פרק ו פסוק ה:

וַיֵּרָא ה' כִּי רָבָה רַעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְכָל יֵצֶר מַחְשַׁבְתּוֹ לָבוֹּ רַק רַע כָּל הַיּוֹם:

ספר בראשית, פרק ח פסוק כא:

וַיֹּאמֶר ה' אֵל לָבוֹ לֹא אֶסָּף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאָדָמָה [על-ידי מכול] בְּעֵבֹר הָאָדָם כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא אֶסָּף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי:

2

← מה לדעתכם פירוש הביטוי "רע מנעוריו"? האם האדם נולד רע? או שמא התקלקל במהלך חייו?

קראו את המקור הבא:

רבנו בחיי בן אשר אבן חלוה (ספרד, 1255 - 1340), שם

מנעוריו – אמרו רבותנו ז"ל: "משננער לצאת ממעי אמו" .. וזה מה שדרשו רבותינו ז"ל: "יצר הרע גדול מיצר הטוב – י"ג שנה" .. כי משעה שהוא [התינוק] יוצא מבית הרחם, מיד הוא רוצה למלוך ... ונמשך אחר התאוות.

← לפי מה שקראתם: האם האדם נולד טוב או רע?

← יש מי שראו בפירוש של רבנו בחיי רמז לתאוריה הפרוידיאנית, הסוברת שכל תינוק נולד עם כוחות חזקים [תאוות] שעליו ללמוד לשלוט בהם לאורך חייו. [תאוריה שראתה ביניקה תאוה מולדת, שהיא הבסיס לתאוות הבאות בהמשך החיים].

← דונו: האם אתם מזדהים עם קביעה זו שהכל מולד וקבוע מראש? והאם יש ב"טענה" זו להפחית מחומרתן של עבירות שמבצע האדם הבוגר בחייו?

3

כצפוי, לא כולם [גם מחכמי ישראל וגם מחכמי העולם] הסכימו עם קביעה זו. קראו את המקור הבא:

הרב אברהם יצחק הכהן קוק (1865–1935) 'אורות התורה' פרק י"א

האדם הישר צריך להאמין בחייו, כלומר שיאמין בחיי עצמו והרגשותיו ההולכות בדרך ישרה מיסוד נפשו, שהם טובים וישרים ושהם מוליכים בדרך ישרה... האיש הישראלי מחויב להאמין, שנשמה אלוהית שרויה בקרבן, שעצמותו כולה היא אות אחת מן התורה.

← הרב קוק כותב שהאדם צריך להאמין שטבעו- הוא להיות טוב. מחשבה אופטימית ללא ספק. קיימו דיון: כיצד לפי גישה זו ניתן להסביר את הרע שעושה האדם בעולם, ואת הקביעה של התורה "רע מנעוריו"?

במבט ראשון זה נראה מעט מבלבל. גם מי שטוען שהאדם טוב מיסודו, וגם מי שטוען שהוא רע- לא מצדיקים בשום אופן את הרוע באדם. ומצד שני אין הם מתכחשים לכך שהאדם הוא יצור מתפתח ומסתגל שיכול להוציא את כוחותיו החוצה בצורה הטובה ביותר. ישנה גישה פסיכולוגית אחרת הסוברת שאולי בכלל כולנו נולדים כמו "לוחות חלקים" [טבולה ראסה]- מושג בפיסיכולוגיה שטבע ג'ון לוק לפיו האדם נולד ניטרלי לגמרי, ורק ההזדמנויות שמביאים חייו קובעים כיצד יתפתח. גישה שמוצאת גם היא מקום [חלקי לפחות] בספרות היהודית. קראו את המקור הבא:

מסכת שבת דף קנו. [מתורגם]

מי שנולד במזל מאדים יהיה אדם שופך דמים. אמר רבי אשי: או רופא, או רוצח, או שוחט, או מוהל.

- ← הגמרא כאן אומרת שהאדם אכן נולד "חלק" אך לא לגמרי. יש בו כוחות מסויימים עם נטיה מסויימת שהוא זה שבוחר איך להשתמש בה.
- ← חישבו על תחום ההתמחות שלכם [או המקצוע אותו אתם לומדים] כיצד ניתן להשתמש בו בצורה שלילית והרסנית, וכיצד בצורה חיובית ובונה?

נקרא לסיום את דבריו של הרב הירש:

ר' שמשון רפאל הירש (גרמניה, 1808 - 1888) פירוש על התורה, בראשית ח', כא

'כי יצר לב האדם רע מנעוריו'; פסוק זה... הוא מאמר מוסגר: אם יצר לב האדם ישוב להיות רע - ואף רע מנעוריו - והשמדת הדור תהיה הדרך היחידה להצלה, אף על פי כן לא אוסיף לקלל עוד, כדרך שעשיתי עד כה...

הסבר ביניים: הרב הירש מציע כאן הסבר מחודש לפסוק בו פתחנו. אין בו קביעה שהאדם אכן רע, אלא בדיוק להפך- "אפילו אם יהיה האדם רע מנעוריו- לא אוסיף להשחית את העולם כמו שעשיתי במבול".

מה משמעות "הנעורים"? ההוראה המקורית של "נער": [מלשון "לנער"]- לנענע ולהשליך מעליו... וזו גם משמעות 'נעורים'. צעירים רוצים להתפתח מתוך עצמם.. טבע הנער עודנו בתכונתו המקורית, טרם התעטף בטלית של חנופה, עודנו "מנער" מעליו רשמים טובים ורעים. צעירים אינם לא צדיקים ולא רשעים. אוי לו למי שסבור שהילד הממוצע הוא רשע מרושע! מי שמכיר ילדים, יודה: לא, אין זה נכון, הנער איננו מושחת, יצר לב האדם איננו רע מנעוריו, לא מנעוריו ישאף האדם אל הרע.

הסבר ביניים: הרב מסביר שגיל הנעורים- יש בו נטיה של ניעור הרשמים מההורים ומהסביבה, ורצון פנימי להתפתח בזכות עצמו, ולא בצילו של משהו אחר [הורים, מורים ומבוגרים].

בזמנים רגילים - מספר המבוגרים השואפים אל הרע הוא רב ממספר הצעירים. אמת, צעירים עלולים לעשות את הרע - שכן טרם הורגלו להיכנע לעול מצוות... ובשאיפתם לעצמאות "ינערו" עול זה מעליהם... הנה הקב"ה בחר את ישראל, לא מפני שהם נכנעים בנקל, אלא מפני שהוא עם קשה עורף [עקשן], שכן גלוי וידוע לפניו, שעתידים הם להתגבר על קשיות העורף ולבחור בדרך הטוב.

רבנו בחיי בן אשר אבן חלוה (5521 - 0431):

פרשן מקרא קדום. חי בספרד. מכונה 'רבנו בחיי'. התעסק רבות באיסוף כתבים שקדמו לו, ועריכתם מחדש. היה בקיא גדול בתורת הנסתר והנגלה. חיבורו לתורה מאופיין בקלות קריאה, ובשפה פשוטה. עליה עמל רבות, כדי שתהיה נוחה להיקרא על ידי המון העם. פירושו משלב את ארבעת רבדי ההבנה של המקרא, פשט רמז דרש וסוד [ראשי תיבות- פרד"ס].

נעים להכיר...

היכרות עם דמויות מרכזיות בעם היהודי

